

“Sermayem derdimdir, servetim ahım” diyor Aşık Mahzuni Şerif, İşte Gidiyorum Çeşmi Siyahım’da.

Sermaye, artan değerdir ya da eşanlamlı olarak değer artmasıdır. Bir süreçtir. Bu süreçle artana da “servet” denir. Aşık Mahzuni Şerif, kavramları yerli yerinde kullanıyor. Toplumda ilişkiler öyle bir örülmüş ki artık her türlü gelişme ozanın dertlenme sürecine karşılık geliyor. Bu süreçle artansa ahıdır.

Ozan yurdunda, evinde, sılasında garipleşmiş. Yaşlı kara gözlüsünü bırakıp gitmekten başka yarın kalmamış artık ona orada. Böyle biriyle karşılaştığında –belki sevdiğin birinin ya da bizzat kendinin böyle bir duruma düşebileceğini hissedip belki de empatiyle ilgisiz bir insanlık olmasına karşın sonradan egona bağlayıp empatiye yoracağın biçimde– duygulanırsın. “Sermayem derdimdir, servetim ahım” sözü bir de böyle duygulandırır, böyle bir duygu değeri vardır.

Yaşanan, ozanın anlattığı, dinleyenin anladığı, ozanın hissettiği ve dinleyenin hissettiği birbiriyle uyum içinde birbirlerini tamamlar. Söz her bakımdan anlamlıdır.

* * *

Günlük kullanımda sözün anlamıyla bağı bir o bakımdan bir bu bakımdan kopar.

Adamın tuttuğu futbol takımı yenilmiştir. Hüzün basmıştır.Çeşmi Siyahım’ı dinler duygulanır. O anlık duyguları karşılar sözün duygu yükünü ama bir kopukluk vardır. Takım bir dahaki hafta kazanacak, hatta bu yıl şampiyon bile olacaktır. Ozanın durumundan farklı olarak biriken bir dert, artan ah, kısaca toptan çekip gitmeyi gerektirecek bir çaresizlik süreci değildir adamın yaşadığı. Sözle anlamı arasındaki bağ bir bakıma kopmuştur.

Adam zengin bir sermayedardır. Serveti arttıkça artıyordur. Çeşmi Siyah’ı çalıp ironi yapar. Keyfi artıkça artar. Söz duygu değerini yitirmiş, hatta tersi bir değer yüklenmiştir. Böylece sözle anlamı arasındaki bağ başka bir bakımdan kopmuştur.

Daha da kötüsü, adamın biri zengin ve muktedir bir adamdır ama zenginliğini ve iktidarını sağlaması ve sürdürmesi duygu sömürüsü sayesinde. Ozanın içtenlikle söylediği Çeşmi Siyah'ı iki yüzlüce yinelemektedir. Nihayetinde sözün anlamıyla bağı kopmuş olmakla kalmaz; artık bizzat duygu sömürüsü aracı olarak anlaşılır.

Kimi sözün anlamıyla bağı, bir o bakımdan bir bu bakımdan kopa kopa yitip gider. Anlamıyla bağı kalmamış söze "klişe" denir.

* * *

Bizzat "Klişe" sözcüğü klişeleşip bir anlamı yitirirken yeni bir anlama kavuşmuştur.

Matbaacılıkta, tipo baskıda klişeler resimler için kullanılırdı. Herhangi bir resmin negatifi kullanılarak bir seri kimyasal süreçten geçirilen çinko bir levhada kabartılar oluşturulurdu. Sonradan baskıda kullanılacak bu levhaya klişe denirdi.

Gazetecilikle birlikte klişe sözcüğü yeni anlamına doğru yolculuğuna başladı. Diyelim ki biri manşet olarak özgün bir biçimde "Enflasyon canavarı azdı" başlığını yazdı. Bunun klişesi hazırlanır ve dizgide kullanılırdı. Enflasyonist dönemde aynı başlığı atmak için vesile çok olur. Bir dahaki sefere özgün yeni bir manşet hazırlamaktansa "Enflasyon canavarı azdı" başlığının saklanmış olan daha önceki klişesi kullanılırdı.

Anlamıyla bağı kopuk olsa bile hazır klişelerin kullanılması "klişe"ye anlamından kopuk söz olarak yeni anlam yüklenmesine yol açtı. Günümüzde artık "klişe" sözcüğü üzerinde yalnızca bu yeni anlamı taşır olmuştur.

* * *

Duyduk ki...

Bu işler duyulur da durmak olur mu?

Bir sabah erken

Haymana ovasında bir garip kuş öterken,

sıksa bir söğüt altında zeytin danesi yedik.

“Varalım,

dedik.

Görelim

dedik.

“Yapışıp

sabanın

sapına

şol kardeş toprağını biz de bir yol

sürelim, dedik.”

Düştük dağlara dağlara

aştık dağları dağları...

Nazım Hikmet

Artık yayımcılık çok gelişti. Klişeler kullanılmıyor. Bilgisayarla yapılan dizgilerde “Kes/Yapıştır” klişeden çok daha fazla kolaylık sağlıyor. Klişelik hissine yol açmadan anlam kopukluklarıyla dolu sayfalar daha da kolay hazırlanabiliyor. Hülasa “klişe” sözcüğünün kendisinin kökenindeki anlamı tamamen yitirmesi önemli değil.

“Sermayem derdimdir, servetim ahım” sözünün yaygın kullanımı yok; dolayısıyla şimdilik klişeleşmiş değildir. Klişeleşmesinin tahayyülü, klişeleşmenin çoğu kez neye mal olduğunu daha çarpıcı biçimde ortaya çıkarır.

Öyle sözler var ki duydun mu durmak olmaz. Ya klişeleştiğinde?

Dertlerin kalkınca şaha

Bir sitem yolla Allah’a

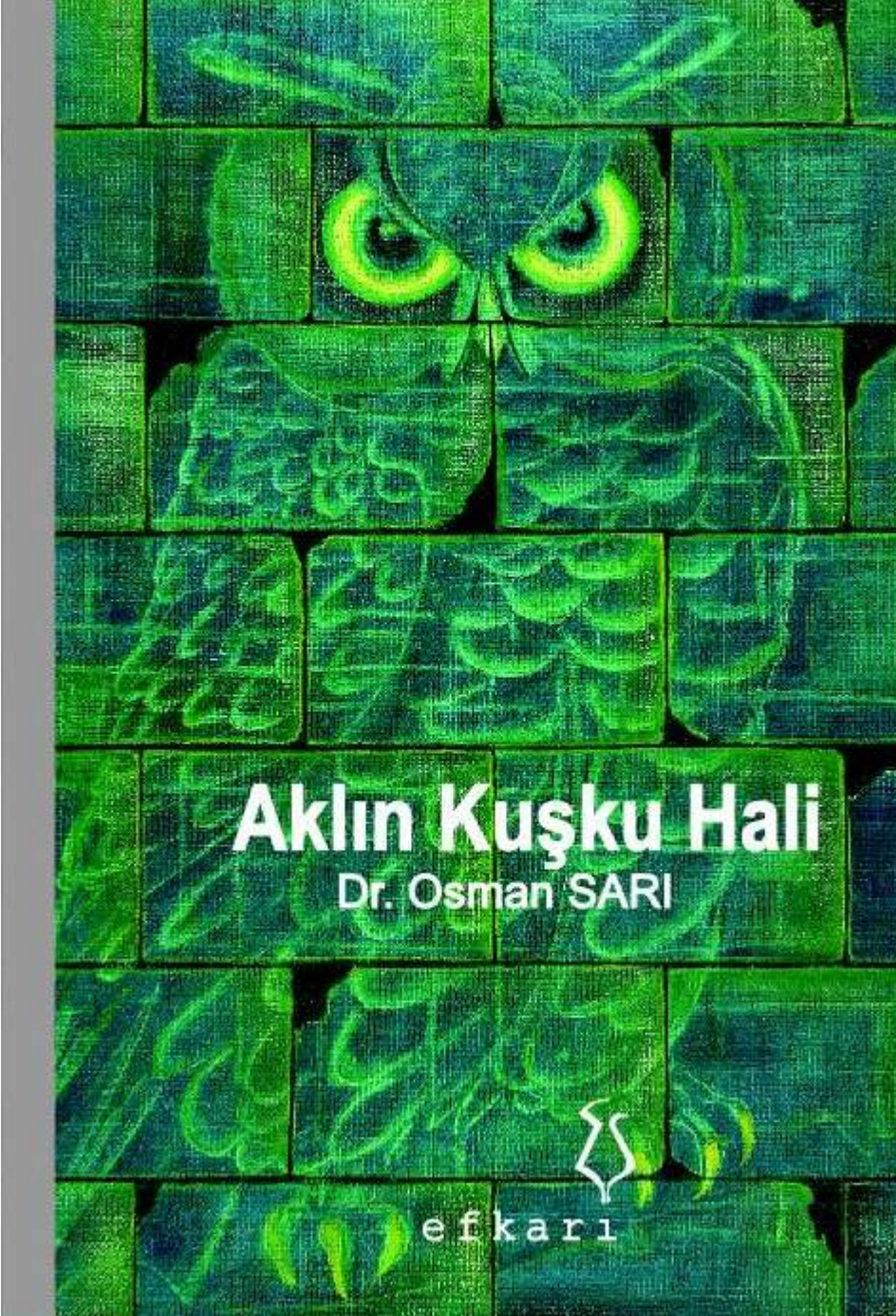
Görecek günler var daha

Aldırma gönül aldırma

Sabahattin Ali

Gazetecilikle kolaylaşan , medyadaki teknik gelişmelerle baş döndürücü bir hıza kavuşan klişeleşme süreci, sözlerin “tüketilmesi”, “eskitilmesi” diye masumaneleştirilse de iletişimin köreltilmesidir. Garip dertlendiğinde, ah çektiğinde, “Sermayem derdimdir, servetim ahım” dediğinde –bırak umursamazlığı– karşısına geçip gülen bile çıkabilir.

* * *

Aklın Kuşku Hali

Nazım Hikmet, Sabahattin Ali, Aşık Mahzuni Şerif'ten aktardığım her bakımdan anlamlı sözler berrak zihinlerin yansımasıdır. Onların döneminlerinden farklı olarak birçok söz,

birçok kavram maalesef klişeleşmiş, kirlenmiştir. Şimdilerde düşünür ve sanatçıların, ek olarak, klişe haline gelmiş her türden ifadeyi yeniden ve yeniden anlamıyla buluşturup zihinleri berraklaştırma görevi vardır.

Aklın Kuşku Hali'nde özgünlükler var mı? Şimdilik var gibi gözükse de bu sorunun yanıtı zamanla ortaya çıkar. Özgünlüklerin saptanmasını zamana bıraksam da "kitabı okudukça hissettirmek için zorlamaya gitmekten kaçınıldığı halde birçok söz ve kavramın klişe öncesinden klişe sonrasına uzanan öykülerini fark edeceksin" diyebilirim.

"Okumalısın ve olabildiğince çok okunmasını sağlamalısın" diye düşünüyorum.